

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.4:32

А. А. ЯКОВЛЄВ

кандидат юридичних наук,
заступник головного вченого секретаря
Національної академії правових наук України,
Київ
e-mail: iakovliev@ukr.net

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОЛІТИКИ І ПРАВА У КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

У статті досліджується співвідношення політичної та правової детермінант у сучасному конституційному процесі в Україні. Автор аналізує вплив політичного процесу та політичної культури на процес модернізації Конституції України, а також роль суспільно-політичних трансформацій в оформленні системи державної влади. Обґрунтовується необхідність збалансування політичної і правової логіки в сучасному конституційному процесі з метою дотримання фундаментальних принципів правової держави.

Ключові слова: публічна влада, конституційний процес, політичний процес, конституційне право, верховенство конституції, реформування системи державної влади.

Постановка проблеми. Процес модернізації Конституції України, який зумовлений низкою цілком об'єктивних причин і факторів, істотно підвищує теоретичну і практичну значущість наукового конституційно-правового забезпечення цієї діяльності. Разом з тим, говорячи про основні детермінанти конституційної модернізації, не можна не визнати того, що вони включають

у себе як власне правові, так і політичні чинники. Таким чином, особливої науково-теоретичної й теоретичної значущості набуває проблема визначення характеру співвідношення політики і права у конституційному процесі. Причому ця проблема повинна досліджуватись щонайменше на двох рівнях: а) загальнотеоретичному, коли йдеться про загальне поняття конституційного процесу безвідносно до конкретних соціально-історичних обставин його протікання; б) безпосередньо практичному, коли поняття конституційного процесу аналізується в контексті сучасного стану та перспектив розвитку незалежної України.

Утім, визначаючи загальну проблему аналізу специфіки та характеру співвідношення права та політики у конституційному процесі з погляду її ролі для розвитку сучасної науки конституційного права, необхідно вказати й на ті причини, які роблять її актуальною для сьогодення, як у теоретико-методологічному, так і в практичному аспектах. У цьому плані вкажемо лише на найбільш важливі з них.

По-перше, до сьогоднішнього дня у наукових колах як в Україні, так і за її межами залишається поширеним сприйняття конституційного права саме як «державного права», яке, з одного боку, визначає основи та пріоритети розвитку держави і державного ладу, а з другого — закладає фундамент для державного регулювання суспільних відносин у тих сферах, які обирає сама ж держава. Серед вітчизняних фахівців на цю специфіку сприйняття конституційного права та на необхідність її трансформації неодноразово звертав увагу О. Скрипнюк [1, с. 6–10]. Підтримуючи в цілому його позицію, вважаємо за потрібне наголосити на тому, що такий спосіб тлумачення конституційного права практично унеможлиблює розвиток «людноцентричного тлумачення» сутності сучасного конституціоналізму, або, як писав В. Авер'янов, «людноцентричної ідеології» в характеристиці взаємодії держави і суспільства [2, с. 86]. Разом з тим, асоціюючи чи навіть ототожнюючи поняття «конституційне право» та «державне право», тим самим приймається припущення, що ключовим фактором розвитку конституційного права є саме держава, яку просто неможливо собі уявити поза політичним контекстом. У цьому сенсі цілком природною стає така методологічна модель опису конституційного процесу, коли його основними стимулами є політика та різноманітні політичні рішення, інтереси, потреби. Очевидно, що зазначена тенденція входить у певні суперечності з тими новими доктринальними підходами у тлумаченні конституційного права, які наразі набувають дедалі більшого визнання як в Україні, так і за її межами.

По-друге, важливим аспектом актуальності цього дослідження є сучасний стан конституційного процесу в Україні. Справді, навіть після початку роботи Конституційної комісії та реалізації цілого ряду завдань, що перед нею ставились, не лише в наукових колах, але й у суспільстві, не припиняються суперечки щодо впливу політичних факторів на її діяльності, а також щодо політичної вмотивованості її рішень. У цьому сенсі постає проблема не лише про те, якою мірою політика повинна або не повинна впливати на діяльність цього органу, але й про те, чим саме повинна керуватись Конституційна комісія при розробці та прийнятті тих чи інших рішень. Як слушно зазначає Р. Яценко, будь-яка правотворча діяльність в умовах перехідних суспільств, яка пов'язана з розвитком держави та врегулювання її відносин з громадянським суспільством, завжди зазнає на собі істотного впливу політики [3, с. 25–26]. Однак, визнаючи цей факт, не можна не погодитись і з тим, що сама внутрішня логіка побудови та постанови правової держави, втілення її принципів [4, с. 290] накладає певні обмеження на вплив політичних мотивів у сфері правотворчої діяльності. У цьому сенсі реалізація конституційно визначених цілей постанови України як правової держави означає визнання правових детермінант конституційного процесу, які пов'язані саме з розвитком (еволюцією) права і правової системи, частиною якої, поза будь-яким сумнівом, є й конституційне законодавство.

По-третє, з огляду на активний розвиток такої галузі конституційно-правових досліджень, як теорія конституційного права, слід визнати, що питання про співвідношення політики і права у правотворчій діяльності може бути віднесено до групи фундаментальних проблем цієї теорії. Справді, як зазначають В. Дробишевський та В. Леонт'єв, розвиток права і політики нерозривно пов'язані не лише історично, але й теоретично, адже як політичне, так і правове життя суспільства (особливо в умовах правової держави та реалізації її основних принципів) тісно пов'язані і часто знаходяться у нерозривному діалектичному зв'язку [5, с. 21–22]. До певної міри це пояснюється тим, що легітимація права і політики безпосередньо корелюють між собою, оскільки і легітимація права, і його заперечення, як правило, завжди відбуваються не тільки у суто юридичній, але й у загальносуспільній, а отже, й політичній площині [6, с. 18–23]. До речі, з-поміж російських вчених на це одним із перших звернув увагу О. Малько, який на доктринальному рівні чітко обґрунтував наявність чітких кореляцій між політичним та юридичним буттям суспільства. Саме через ці категорії він розглядав взаємозв'язок між правовим та політичним життям. Як пише цей автор, «правове життя постає складовою частиною і особливим різновидом суспільного життя, адже право — соціальний інститут, адаптований до специфіки життя конкретного народу... право-

ве життя є однією з умов існування державно організованого суспільства, оскільки воно покликане в певний спосіб оформлювати особисте, державне і суспільне життя» [7, с. 35]. Більше того, ця проблема набуває свої актуальності й у контексті розвитку міжнародного права та діяльності міжнародних судових органів, про що пише Л. Сімкін [8, с. 100–101; 9, с. 2–6].

Усе зазначене вище робить проблематику співвідношення політики і права у конституційному процесі важливою та актуальною як для сучасної юридичної науки в цілому, так і для конституційного права зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельну базу статті утворюють праці з питань конституціоналізму, конституційного процесу та його проблем в Україні, а також розвідки співвідношення права і політики. Зокрема, йдеться про праці таких вчених, як А. Гетьман, Ю. Барабаш, В. Колісник, А. Колодій, А. Крусян, В. Медведчук, М. Орзіх, П. Рабінович, С. Серьогіна, В. Сіренко, О. Скрипнюк, В. Федоренко, В. Тацій, В. Тихий, С. Шевчук, Ю. Шемшученко, О. Ющик та ін.

Формулювання цілей. Стаття має на меті дослідити характер взаємозв'язку між політикою (політичним процесом) та правом у конституційному процесі України.

Виклад основного матеріалу. Приступаючи до аналізу питань, що пов'язані з визначенням характеру взаємозв'язку між політикою (політичним процесом) та правом у конституційному процесі, необхідно з'ясувати те, в який спосіб ці поняття тлумачаться у сучасній юридичній науці. Стосовно поняття конституційного процесу, наразі можна засвідчити наявність цілого ряду відмінних підходів щодо його тлумачення. Наприклад, Х. Приходько вказує на чотири основні значення поняття конституційного процесу: а) як самостійний вид судового процесу; б) як самостійний вид юридичного процесу, який охоплює динамічні та статуйарні якості юридичного процесу; в) як галузь процесуального права України; г) як галузь процесуального законодавства України [10, с. 63]. Водночас дедалі більшого наукового визнання набуває позиція, яка тлумачить конституційний процес у контексті такого поняття, як «конституційна діяльність». Із цього погляду можна навести позицію В. Бородіна, який вказує, що конституційний процес — це не лише діяльність, пов'язана з розробкою або внесенням змін до конституції, але й процес її реалізації, в ході якого формується цілісна система конституційного процесу, що відображає конституційну діяльність [11, с. 16–18]. Так само не можна не згадати цікаві аргументи В. Пастухова, який ще на початку 90-х рр. минулого століття доводив доцільність більш широкого застосування поняття конституційного процесу, як діяльності щодо конституційного забезпечення розвитку суспільства і держави [12, с. 89–96]. Також варто навести думку Р. Хакі-

мова, який зазначає, що конституційний процес — це фактично визначення та реалізація загального конституційного вектора розвитку державності, що передбачає як внесення змін і доповнень до конституції (а у разі потреби — розробку нових конституційних актів чи прийняття нової конституції), так і практичну реалізацію конституційних положень стосовно конституційного регулювання найважливіших суспільних відносин (насамперед публічно-владного характеру) [13, с. 61–66]. Такий підхід дозволяє розмежувати за змістом такі поняття, як «конституційний процес» та «процес конституційного судочинства», оскільки, якщо виходити з вузького розуміння сутності конституційного процесу, то тоді такі явища, як конституційне реформування, конституційна модернізація, прийняття нової конституції не входитимуть до сфери конституційного процесу, що істотно збіднює це поняття та знижує його науковий потенціал. Зрозуміло, що у разі аналізу процесу конституційного судочинства сама постановка питання про політичні фактори впливу на нього не є коректною, оскільки, як і будь-який процес судочинства, конституційне судочинство повинно реалізовуватись виключно на підставі закону і конституції як Основного Закону держави і суспільства. До речі, як справедливо наголошує К. Бабенко, політичні фактори можуть досліджуватись виключно у контексті процесу реалізації конституції, а не в ході винесення тих чи інших рішень органами конституційної юрисдикції: «проблема формування політично сприятливого середовища для реалізації Конституції України є однією з найбільш актуальних для сучасного етапу державно-правового розвитку України за тієї причини, що через негативний вплив політичних факторів норми Конституції виявляються не забезпеченими стабільним функціонуванням політичного організму... , при цьому важливість політичних чинників зумовлюється тим, що зазначена сфера постає не лише об'єктом конституційного регулювання, але й складається з суб'єктів... , які в процесі взаємодії повинні гарантувати як стабільність Конституції, так і її реалізацію» [14, с. 63]. Тобто, якщо Конституційний Суд України керуватиметься при розгляді справ політичними мотивами і його рішення матимуть політичний характер, то тоді цей орган конституційної юрисдикції буде принципово неспроможним реалізувати таку фундаментальну свою функцію, як забезпечення принципу верховенства конституції [15, с. 54–61]. У цьому ж сенсі висловлюються вітчизняні фахівці в галузі конституційного права, які попереджають про небезпеку такого феномену, як маніпуляція конституцією, в основі якого лежить саме намагання привнести у процес конституційного судочинства політичні мотиви та політичні інтереси [16, с. 58–59]. Тому у подальшому використовуватиметься саме широке поняття конституційного процесу, яке органічно включає у себе й таке явище, як конституційна модернізація.

Стосовно поняття політичного процесу, також слід наголосити на наявності декількох теоретико-методологічних способів його тлумачення. Так, А. Волинський описує політичний процес як створення, відтворення і розвиток основних форм політичної діяльності та політичних відносин, яке пов'язано з функціонуванням політичної влади та реалізацією політичними суб'єктами існуючих суспільно-політичних інтересів [17, с. 465]. На думку інших авторів, політичний процес — це сукупність видів діяльності політичних суб'єктів, включених у динаміку практично-політичних відносин [18, с. 409], або ж сукупність будь-яких форм взаємодії носіїв публічної політичної влади [19, с. 29]. І хоча доволі часто це поняття описується виключно як предмет досліджень політичної теорії, останнім часом можна спостерігати появу цікавих і змістовних досліджень його змісту в контексті проблематики конституційного права. Скажімо, А. Француз аргументує важливість конституційно-правової регламентації функціонування як політичної системи, так і протікання найважливіших для суспільства політичних процесів. На думку цього автора, однією з найважливіших умов успішності побудови в Україні демократичної політичної системи та забезпечення демократизму триваючих у ній політичних процесів є чітке усвідомлення тих фундаментальних конституційних принципів, які уможливають цей складний і тривалий процес [20, с. 112].

Очевидно, що сама по собі конституційна модернізація як один із різновидів конституційного процесу зумовлюється цілим спектром різноманітних факторів. Наприклад, аналізуючи причини та специфіку протікання конституційного процесу в сучасній Україні, М. Оніщук наголошує на об'єктивній потребі подолання того розриву, який існує між державно-бюрократичною організацією і суспільними інтересами в Україні за останні роки, що супроводжувався послабленням ряду провідних конституційних органів та політичних інститутів (зокрема, йдеться про інститути парламентаризму, виборів, громадянського контролю тощо) [21, с. 104]. На думку П. Євграфова, однією з основних рушійних сил процесу конституційної модернізації став розрив між номінальною та реальною Конституцією, а також неврегульованість значної кількості базових для існування держави і суспільства питань (наприклад, конституційне визначення форми державного правління) [22, с. 89]. Не викликає сумніву, що з-поміж усіх цих суспільних детермінант конституційного процесу винятково важлива роль належить політичним факторам. З одного боку, це пов'язано зі специфікою предмета конституційного регулювання, якими є насамперед публічно-владні, а отже й політичні відносини. З другого боку, це зумовлюється необхідністю розв'язання тих проблем у сфері політичного життя, які мають визначальний для держави і суспільства характер.

Так само слід вказати й на фактор урегулювання процесів боротьби за політичну владу та політичної конкуренції, адже, незважаючи на свою політичну природу, ці процеси у правовій державі завжди урегульовуються правом, що дозволяє правомірність, легальність та легітимність політичної конкуренції та протиборства різних політичних сил.

Причому, говорячи про політичні детермінанти конституційного процесу, було б неправильним ототожнювати їх виключно з політичними інтересами держави. Насправді у розвиненій демократичній державі народ є не лише носієм певних політичних інтересів, але є активним і часто вирішальним суб'єктом політичного процесу, що безпосередньо відображається у таких поняттях, як «народний суверенітет» і «безпосереднє народовладдя». Як правило, це пов'язується з участю громадянського суспільства та його інститутів у політичному житті, у прийнятті політичних рішень, формуванні політичного порядку денного (political agenda), політичною активністю тощо. Разом з тим динамічний розвиток політичних відносин часто вимагає певних змін на рівні системи та механізмів конституційно-правового регулювання, що може виражатись у внесенні відповідних змін до конституції в частині трансформації балансів між різними гілками державної влади, зміні форми правління або форми державно-територіального устрою, зміні виборчої системи, реформуванні організаційної структури тих чи інших вищих органів державної влади тощо. Зазначені суспільно-політичні потреби надають динамізму конституційним відносинам та самому конституційному регулюванню. Більше того, говорячи про процес внесення змін до конституції, слід зазначити, що саме їх ініціювання, як правило, передбачає політичну активність або окремих органів державної влади, або певної частини суспільства. Наприклад, статтями 154–156 Конституції України передбачено, що законопроект про внесення змін до Конституції України може бути поданий до Верховної Ради України Президентом України або не менш як третиною народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України. Законопроект про внесення змін до Конституції України, крім розд. I «Загальні засади», розд. III «Вибори. Референдум» і розд. XIII «Внесення змін до Конституції України», попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії Верховної Ради України за нього проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України. Законопроект про внесення змін до розд. I «Загальні засади», розд. III «Вибори. Референдум» і розд. XIII «Внесення змін до Конституції України» подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України і, за умови його прийняття не менш

як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України. Водночас можна вказати на цілий ряд випадків з європейської конституційної практики ХХ ст., коли внесення змін до конституцій або прийняття нових конституцій відбувалось саме як результат загального політичного консенсусу основних суспільно-політичних сил.

Тобто саме по собі ініціювання процесу модернізації конституції у більшості випадків має вагому політичну складову і постає як загальносуспільне політичне рішення або ж як рішення, що приймається вищими органами державної влади країни. Зокрема, поява Указу Президента України № 119/2015 «Про Конституційну Комісію» від 3 березня 2015 р. була спричинена політичним рішенням глави держави утворити спеціальний допоміжний орган, який би підготував законопроект (законопроекти) про внесення змін до Конституції України. Нагадаємо, що основними завданнями Конституційної комісії відповідно до цього Указу є: узагальнення практики виконання норм Конституції України, пропозицій щодо її вдосконалення з урахуванням сучасних викликів та потреб суспільства; напрацювання узгоджених пропозицій щодо проведення конституційної реформи в Україні; забезпечення широкого громадського та професійного обговорення пропозицій щодо проведення конституційної реформи в Україні за участю провідних фахівців у галузі конституційного та інших галузей права, у сфері суспільно-політичних наук, громадських діячів, представників громадських об'єднань та міжнародних організацій; підготовка за результатами широкого громадського та професійного обговорення законопроекту (законопроектів) щодо внесення змін до Конституції України; сприяння налагодженню ефективного механізму взаємодії державних органів, інститутів громадянського суспільства та міжнародних організацій з питань підготовки і реалізації конституційної реформи в Україні; забезпечення інформування громадськості про роботу з підготовки пропозицій щодо проведення конституційної реформи, її реалізації.

Однак наявність політичної вмотивованості дій різних суб'єктів конституційного процесу не означає, що сама конституційна модернізація перетворюється на один із різновидів політичного процесу, в якому розв'язання основних проблем відбувається шляхом пошуку політичного компромісу або через політичне знищення опонентів. З огляду на це необхідно зазначити, що конституційний процес розвивається під впливом як політичних факторів, так і правових. Перша група факторів має зовнішній стосовно конституційного процесу характер. Це означає, що політична детермінанта конституційного процесу може включати в себе: а) політичні імпульси та політичні причини, що спричинили процес конституційної модернізації; б) участь у конституцій-

ному процесі суб'єктів, що є одночасно й суб'єктами політичного процесу; в) політичний характер рішень щодо специфіки протікання конституційного процесу та його кінцевих результатів. Друга група факторів — це внутрішні фактори, які визначаються логікою розвитку права, закону та правової системи. Ці фактори не можуть бути предметом політичних домовленостей або політичних маніпуляцій, оскільки вони випливають з тих базових правових категорій, принципів, цінностей та ідей, що лежать в основі функціонування та розвитку держави і суспільства. У цьому плані поняття правової держави включає у себе цілий ряд інститутів та конституційних механізмів регулювання суспільних відносин, які повинні знаходити своє закріплення на конституційному рівні для того, щоб та чи інша держава була правовою не лише номінально, але й реально. Те ж саме стосується й інших фундаментальних понять і категорій, які є визначальними для конституційного ладу тієї чи іншої держави. Таким чином, конституційна модернізація як різновид конституційного процесу — це завжди розвиток права, який зумовлюється відповідними об'єктивними і суб'єктивними факторами. Ці фактори можуть мати як політичний, так і правовий характер. Але при цьому важливо усвідомлювати, що політичні фактори (політичні інтереси, політичні потреби, політична конкуренція тощо) є завжди зовнішніми стосовно конституційного процесу і не можуть визначати його зміст. Те ж саме стосується і результатів конституційного оновлення. Не викликає сумніву, що будь-яке конституційне оновлення завжди має ті чи інші політичні наслідки, які пояснюються провідною роллю самої конституції у житті суспільства і держави. Але це жодним чином не свідчить ані про політичний зміст, ані про політичну детермінованість внутрішніх аспектів конституційної модернізації.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження співвідношення політики і права у конституційному процесі сучасної України, можемо зробити такі висновки. По-перше, зважаючи на специфіку предмета конституційно-правового регулювання, конституційне право та конституційний процес є безпосередньо дотичними до регулювання саме публічно-владних відносин, які складають серцевину сучасної політики. Утім визнання цього факту не є свідченням того, що конституційне право повинне змінюватись і трансформуватись під впливом поточних політичних обставин чи поточних політичних потреб. У цьому сенсі навіть наявність чітко виражених прогалин у сфері регулювання політичних відносин повинно заповнюватись та удосконалюватись не під впливом волі держави, органів державної влади, їх посадових та службових осіб, а через обґрунтування та усвідомлення загальносуспільної значущості конституційно-правового регулювання даних політичних відносин. Ще більш небезпечним видається привнесення полі-

тичних мотивів у процес конституційного судочинства, що не лише спотворює його результати, але і його сутність та суспільно-правове призначення. По-друге, виступаючи самостійними категоріями «конституційний процес» і «політичний процес», є, проте, пов'язаними в умовах правової державності за тієї причини, що у правовій державі право визначає загальні параметри, норми та правила взаємодії основних суб'єктів політики, встановлює та закріплює базисні цінності та цілі державної політики в основних сферах суспільного й державного розвитку. Тому для конституційного процесу у правовій і демократичній державі політичні детермінанти можуть відігравати лише роль зовнішніх факторів стосовно тієї чи іншої діяльності в частині конституційної модернізації. По-третє, на сьогоднішній день для України в ході триваючого конституційного оновлення виняткового значення набуває відновлення прийняттого балансу між політичними та правовими факторами, які визначають характер протікання, зміст та спрямованість цього процесу. З цього погляду, як конституція в цілому, так і конституційна модернізація не можуть сприйматись як елементи політичного процесу та інструменти політичної конкуренції. Сам факт прийняття політичного рішення про початок конституційної модернізації не повинен сприйматись як визнання домінування політичних мотивів у ході оновлення Конституції України, адже метою конституційного процесу є приведення системи конституційно-правового регулювання відповідно до партикулярних політичних потреб, а до загально-суспільних потреб, які, власне, й визначають сутність та засоби конституційно-правового регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України : академічне видання / О. В. Скрипнюк. – Х. : Право, 2009. – 468 с.
2. Авер'янов В. Б. Вибрані наукові праці / В. Б. Авер'янов. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. – 448 с.
3. Ященко Р. Ю. Правотворчість в умовах перехідних суспільств як предмет теоретико-правового дослідження / Р. Ю. Ященко // Юрид. Україна. – 2009. – № 6. – С. 24–31.
4. Гринюк Р. Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація / Р. Ф. Гринюк. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 388 с.
5. Дробышевский В. С. Право и политика: проблемы детерминации в теории права / В. С. Дробышевский, В. И. Леонтьев // Закон и практика. – 2005. – № 6 (16). – С. 21–24.
6. Бирюков С. В. Легитимация права и его отрицание / С. В. Бирюков // Право и политика. – 2009. – № 1 (109). – С. 18–23.
7. Малько А. В. Политическая и правовая жизнь России: актуальные проблемы / А. В. Малько. – М. : Юрист, 2000. – 256 с.

8. Симкин Л. С. Последние решения Европейского Суда: политика и право / Л. С. Симкин // *Соврем. право.* – 2007. – № 12. – С. 100–105.
9. Симкин Л. С. Последние решения суда: политика и право / Л. С. Симкин // *Международ. публич. и част. право.* – 2008. – № 4. – С. 2–6.
10. Приходько Х. В. Теорія конституційного процесу: доктринальні та прикладні аспекти : монографія / Х. В. Приходько. – Тернопіль : Джура, 2010. – 292 с.
11. Бородин В. В. Нормативная база системы конституционного процесса / В. В. Бородин // *Правовые исследования : сб. науч. ст.* – Екатеринбург : Изд-во УрЮИ МВД России, 2001. – Вып. 6. – С. 16–20.
12. Пастухов В. Б. Становление российской государственности и конституционный процесс: политологический аспект / В. Б. Пастухов // *Государство и право.* – 1993. – № 2. – С. 89–96.
13. Хакимов Р. С. Конституционный процесс в Российской Федерации: тенденции и перспективы / Р. С. Хакимов // *Пробелы в российской Конституции и возможности ее совершенствования.* – М. : Изд-во Центра Конституц. исслед. МОНФ, 1998. – С. 61–66.
14. Бабенко К. А. Політичні чинники впливу на процес реалізації Конституції України / К. А. Бабенко // *Вісн. Конституц. Суду України.* – 2007. – № 2. – С. 57–64.
15. Бабенко К. А. Роль Конституційного Суду України у забезпеченні верховенства Конституції України / К. А. Бабенко // *Вісн. Конституц. Суду України.* – 2007. – № 3. – С. 54–61.
16. Скрипнюк О. В. Конституція України та її функції: проблеми теорії та практики реалізації / О. В. Скрипнюк. – К. : Акад. прав. наук України, 2005. – 168 с.
17. Волинський А. К. Актуальні проблеми визначення специфіки політичного процесу в період суспільно-політичних трансформацій / А. К. Волинський // *Держава і право : зб. наук. пр. Юрид. і політ. науки.* – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – Вип. 18. – С. 459–466.
18. Человек и общество : крат. энциклопед. словарь-справочник. Политология / отв. ред. Ю. С. Борцов. – Ростов н/Д : Феникс, 1997. – 608 с.
19. Lewis E. (1977) *American Politics in a Bureaucratic Age: Citizens, Constituents, Clients and Victims.* Cambridge: Winthrop Publishers, Inc.
20. Француз А. Й. Конституційно-правові основи демократичного розвитку політичної систем сучасної України (концептуальний та нормативний аналіз) / А. Й. Француз. – К. : Логос, 2006. – 516 с.
21. Оніщук М. Доктрина конституційної перебудови: завдання та напрями реформи / М. Оніщук // *Вісн. Конституц. Асамблеї.* – 2013. – № 1. – С. 103–109.
22. Євграфов П. До методології змін до Конституції України / П. Євграфов // *Вісн. Конституц. Асамблеї.* – 2013. – № 1. – С. 88–93.

REFERENCES

1. Skrypnyuk O. V. (2009) *Kurs suchasnoho konstytutsiynoho prava Ukrainy: akademichne vydannya.* Kharkiv: Pravo.
2. Aver'yanov V. B. (2011) *Vybrani naukovi pratsi.* Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho NAN Ukrainy.

3. Yashchenko R. Yu. (2009) Pravotvorchist' v umovakh perekhidnykh suspil'stv yak predmet teoretyko-pravovoho doslidzhennya. Yurydychna Ukrayina. Vol. 6.
4. Hrynyuk R. F. (2004) Ideya pravovoyi derzhavy: teoretyko-pravova model' i praktychna realizatsiya. Kyiv: Kontsern «Vydavnychiy Dim «In Yure».
5. Drobyshevskyy V. S., Leont'ev V. Y. (2005) Pravo i polytyka: problemy determynatsii v teorii prava. Zakon i praktika. Vol. 6 (16).
6. Byryukov S. V. (2009) Lehytymatsyya prava y eho otrysanye. Pravo i polytyka. Vol. 1 (109).
7. Mal'ko A. V. (2000) Politicheskaya i pravovaya zhyzn' Rossii: aktual'nyie problemy. Moscow : Yuryst'.
8. Symkyn L. S. (2007) Poslednie resheniya Evropeyskogo suda: politika i pravo. Sovremennoe pravo. Vol. 12.
9. Symkyn L. S. (2008) Poslednie resheniya suda: politika i pravo. Mezhdunarodnoe publichnoe i chastnoe pravo. Vol. 4.
10. Prykhod'ko Kh. V. (2010) Teoriya konstyuttsiynoho protsesu: doktrynal'ni ta prykladni aspekty: Monohrafiya. Ternopil': Dzhura.
11. Borodyn V. V. (2001) Normativnaya baza systemy konstyuttsiynogo protsesa. Pravovye issledovaniya. Sbornik nauchnykh statey. Ekaterinburg: Yzd-vo UrYuI MVD Rossii. Vol. 6.
12. Pastukhov V. B. (1993) Stanovlenye rossiyskoy gosudarstvennosti y konstyuttsiynyy protsess: polytologicheskyy aspekt. Gosudarstvo i pravo. Vol. 2.
13. Khakymov R. S. (1998) Konstyuttsiynyy protsess v Rossiyskoy Federatsyy: tendentsyy i perspektivy. Probely v rossiyskoy Konstyuttsyy i vozmozhnosti ieio sovershenstvovaniya. Moscow: Izd-vo Tsentra Konstyutts. issled. MONF.
14. Babenko K. A. (2007) Politychni chynnyky vplyvu na protses realizatsiyi Konstyuttsiyi Ukrayiny. Visnyk Konstyuttsiynoho Sudu Ukrayiny. Vol. 2.
15. Babenko K. A. (2007) Rol' Konstyuttsiynoho sudu Ukrayiny u zabezpechenni verkhovenstva Konstyuttsiyi Ukrayiny. Visnyk Konstyuttsiynoho Sudu Ukrayiny. Vol. 3.
16. Skrypnyuk O. V. (2005) Konstyuttsiya Ukrayiny ta yi funktsiyi: problemy teorii ta praktyky realizatsiyi. Kyiv: Akademiya pravovykh nauk Ukrayiny, 2005.
17. Volyns'kyy A. K. (2002) Aktual'ni problemy vyznachennya spetsyfiky politychnoho protsesu v period suspil'no-politychnykh transformatsiy / A. K. Volyns'kyy. Derzhava i pravo: Zbirnyk naukovykh prats'. Yurydychni i politychni nauky. Vol. 18.
18. Bortsov Yu. S., ed. (1997) Chelovek i obshchestvo: Kratkiy entsyklopedicheskyy slovar'-spravochnik. Polytologiya. Rostov on Don.: Izd-vo «Fenyks».
19. Lewis E. (1997) American Politics in a Bureaucratic Age: Citizens, Constituents, Clients and Victims. Cambridge: Winthrop Publishers, Inc.
20. Frantsuz A. Y. (2006) Konstyuttsiyno-pravovi osnovy demokratychnoho rozvytku politychnoyi system suchasnoyi Ukrayiny (kontseptual'nyy ta normatyvnyy analiz). Kyiv: Lohos.
21. Onishchuk M. (2013) Doktryna konstyuttsiynoyi perebudovy: zavdannya ta napryamy reformy. Visnyk Konstyuttsiynoyi Asambleyi. Vol. 1.
22. Yevhrafov P. (2003) Do metodolohiyi zmin do Konstyuttsiyi Ukrayiny. Visnyk Konstyuttsiynoyi Asambleyi. Vol. 1.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2015.

А. А. ЯКОВЛЕВ

кандидат юридических наук, заместитель главного ученого секретаря Национальной академии правовых наук Украины, Киев

СООТНОШЕНИЕ ПОЛИТИКИ И ПРАВА В КОНСТИТУЦИОННОМ ПРОЦЕССЕ: ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ

В статье исследуется соотношение политической и правовой детерминант в современном конституционном процессе в Украине. Автор анализирует влияние политического процесса и политической культуры на процесс модернизации Конституции Украины, а также роль общественно-политических трансформаций в оформлении системы государственной власти. Обосновывается необходимость сбалансирования политической и правовой логики в современном конституционном процессе в целях соблюдения фундаментальных принципов правового государства.

Ключевые слова: публичная власть, конституционный процесс, политический процесс, конституционное право, верховенство конституции, реформирование системы государственной власти.

A. A. YAKOVLEV

PhD. (Legal Sciences), Deputy Chief Scientific Secretary, the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Kyiv

THE RELATION OF POLITICS AND LAW IN THE CONSTITUTIONAL AMENDMENT: ISSUES OF THEORY AND PRACTICE

Problem setting. An issue concerned with characterization of the relation of politics and law in the constitutional amendment should be examined on two levels: a) the general theoretical level, where scientists consider a general concept of a constitutional process; b) the practical level, where scientists analyze the constitutional process concept in the context of a current state and prospects of development of independent Ukraine.

Recent research and publications analysis. Numerous scientists such as A. Hetman, Yu. Barabash, V. Kolisnyk, A. Kolodii, A. Krusian, V. Medvedchuk, M. Orzikh, P. Rabinovych, S. Seriohina, V. Sirenko, O. Skrypniuk, V. Fedorenko, V. Tatsii, V. Tykhyi, S. Shevchuk, Yu. Shemshuchenko, O. Yushchyk, et al., have considerably contributed to research of the relation of politics and law in the constitutional amendment.

Paper objective. The paper objective is to examine nature of the interrelation between politics (the political process) and law in the Ukrainian constitutional amendment.

Paper main body. The article is dedicated to thorough analysis of approaches to the constitutional process concept being the conceptual framework of the research. The author proves the expediency of application of the very broad concept of the constitutional amendment process, which non-randomly includes a phenomenon such as constitutional modernization. The author examines various theoretical and methodological procedures of defining the constitutional amendment process.

The author points out that, considering political determinants of the constitutional amendment process, the latter should not be identified with state political interests. Really, in a developed democratic country, the people are not only bearers of certain political interests, but they are also an active and critical unit of a political process. These features are expressed by concepts such as «sovereignty of the people» and «direct democracy».

The author indicates that both political and legal factors affect the constitutional process development. Factors of the first group are external with respect to the constitutional process. This means that the political determinant of the constitutional process can contain: a) political incentives and political reasons, which have caused the constitutional modernization process; b) participation of subjects, which are simultaneously subjects to constitutional as well as political processes; c) decisions regarding the specificity of the constitutional process flow and final results depend on the political will. The second group of factors is internal factors affected by the flow of development of law, the legislation, and the legal system. These factors cannot be subject to political arrangements or manipulations, since they derive from basic legal categories, principles, values, and ideas, which underlie functioning and development of the country and the society.

Conclusions of the research. Firstly, taking into account the specificity of the subject of constitutional and legal regulation, the constitutional law and the constitutional process are directly concerned with regulation of the very relations of the state power being the basis of the modern politics. Secondly, regardless of apartness of the categories «constitutional process» and «political process», they are interrelated under conditions of the state governed by the rule of law. This interrelation is caused by a property of the democratic state to determine general parameters, norms, and rules of the interaction of the main political units and to establish basic values and goals of a state policy in the main areas of social and state development. Thirdly, re-establishment of appropriate equilibrium between the political and the legal factors, which determine the sense, the course, and the direction of the constitutional amendment process, is of extreme importance in continuous constitutional renovation in Ukraine.

Short Abstract for an article

Abstract. The article examines the relation between political and legal determinants in the context of the modern constitutional amendment process in Ukraine. The author

analyzes the influence of the political process and political culture on the process of modernization of the Constitution of Ukraine and the role of social and political transformations in formation of the legislative background of the state power system. The author substantiates the necessity of balancing political and legal logics of the modern constitutional process in order to adhere to fundamental principles of the state governed by the rule of law.

Key words: state power, constitutional amendment process, political process, constitutional law, supremacy of the Constitution, reformation of a state power system.